

*Миша Ђурковић**

ПИТАЊЕ АУТОРИТАРИЗМА У САВРЕМЕНОЈ ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ: КРИТИКА ТОМАСА ПОГЕА**

Сажетак

У овом чланку аутор се бави односом демократије и ауторитаризма. Повод је очигледна појава успона ауторитарних елемената у друштвима која су номинално либералне демократије, а што је уско повезано са последицама кризе која се овај пут не показује само као финансијска или економска, већ као криза западне цивилизације. С друге стране, ову праксу не прати адекватно теоријско истраживање пошто мејнстрим политичке филозофије и политичке теорије истрајава у оквирима неупитног поверења у либералну демократију. Аутор стога предузима историјску анализу односа ова два система проблематизујући њихову наводно аподиктичку супротстављеност. На крају се излажу и критикују схватања Томаса Погеа као водећег представника леволибералног демократског фундаментализма и интервенционизма.

Кључне речи: ауторитаризам, демократија, политичка филозофија, Томас Поге.

* Институт за европске студије, Београд.

** Чланак је настао као део пројекта 179014 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Пре две деценије дискурс западне политичке филозофије био је обележен духом неопросветитељског тријумфализма. Након краха десног тоталитаризма у Другом светском рату и након неколико таласа демократизације земаља Латинске Америке и медитеранске Европе, коначно је умирао и леви тоталитаризам. Изгледало је да је само питање времена када ће се и остали ауторитарни режими урушити да би се либерална демократија прелила и у остатак света.

Политичка филозофија и политичке науке уопште већ две деценије раде на основама те парадигме. Међутим, постоје доста озбиљне аномалије које чини се фундаментално нарушавају прихваћену парадигму. Наведимо само неке од њих. Највеће стопе раста и убедљиво најбржи економски развој у датом периоду бележи изразито ауторитарна Народна Република Кина док либералне демократије стагнирају, или у многим показатељима заостају за Кином и неким другим недемократијама. Осим Кине постоје и други значајни примери веома успешних ауторитарних модернизација, што је случај са Сингапуром и низом других јужноазијских земаља. Чак и Јапан и Индија, који су формално либералне демократије, имају изразито ауторитарну и хијерархијски организовану друштвену структуру па се њихови економски успеси тешко могу везивати за формални изборни систем. Даље, након трагичног анархичног експеримента из деведесетих који је довео Русију до ивице самоуништења, ова велика и значајна сила која баштини традицију самодржавља, вратила се једном облику ауторитарне власти који се промовише под именом *суверена демократија* или чак и *путинизам*.¹ Надаље, већина постојећих светских држава нису демократије, чак ни изборног типа итд.

Постоји, међутим, једна сасвим нова димензија коју је овој проблематици донело искуство велике финансијске, а затим и економске кризе, која је почела крајем 2007. у САД са крахом тржишта хипотекарних кредита. Државе су на различите начине покушавале да се изборе са последицама ове кризе, што је донело неке потпуно невероватне промене унутар самог језгра светских либералних демократија. Сама чињеница повећања државне интервенције и подржављења

1 Види Ђурић, 2008.

великих делова банкарског и економског система, ојачала је могућност да политичке елите управљају државама на недемократски начин. То се на крају прелило у принуду светских финансијских моћника на политичке системе две значајне европске државе (Италија је један од оснивача ЕУ) да смене демократски изабране политичке лидере и да уместо њих поставе неизабране технократе које су им у виду ауторитарних стечајних управника доделили врхови светске финансијске пирамиде.

Неке државе су опет покушале да траже сопствени пут којим би избегле повећање задужења и сваковрсне зависности од странаца. Најупечатљивији пример је искуство Орбанове Мађарске која се најчешће помиње у контексту оживљавања ауторитаризма у Европи.²

У сваком случају СЕКА је креирала потпуно ново глобално окружење и фундаментално довела у питање многе широко прихваћене теоријске парадигме. Једна од њих је нпр. успешност транзиције свих посттоталитарних и постауторитарних држава које су се демократизовале и економски отвориле од 1974 до данас. Многи економски системи за које се сматрало да су успешни примери транзиције, показали су се економским балонима које је повлачење страног капитала преко ноћи издувало. Једна од најважнијих парадигми која је доведена у питање јесте одрживост (економска, демографска, морална) оваквих савремених либералних демократија, и посебно способност тих система да се адекватно носе са изазовима кризе. По правилу алтернатива либералној демократији тражи се у неком облику ауторитаризма.

Када се томе дода еволуција америчког система у вези са антитерористичким мерама (од *Патриот акта* до последњих мера којима се најављује могућност дискриминативног одузимања држављанства, експлицитне законске дозволе мучења и суспензије *хабеас корпус*) постаје јасно да је практично кретање ка ауторитаризму општа тенденција, као и да генерално расте интересовање за разумевање функционисања ауторитарних модела. Савремена политичка теорија и

2 Врло је занимљива и пропагандна димензија ових дешавања. За Монтијеву неизабрану владу у Италији нико не говори да је аутократска или ауторитарна док се за Орбанову владу која је на демократским изборима освојила више од две трећине посланичких места експлицитно говори да је опасно ауторитарна.

филозофија то међутим не прате сапете узусима политичке коректности и робовањем овој дводеценијској Фукојаминој парадигми.

Ја ћу овде стога покушати да изнесем једну кратку скицу адекватне наратије о ауторитаризму, а затим да на примеру Томаса Погеа покажем како се ауторитаризам третира у мејнстриму савремене политичке филозофије и колике се опасности отварају његовим квази-демократским идејама о преуређењу савременог света и подстицању „демократског и праведног“ глобалног управљања.

*

Када је Џон Лок у осамнаестом веку писао *Две расправе о влади*³ мета његових критика била је Филмерова књига *Патриарха* која је износила модел онога што се сматрало за природно друштвено и политичко уређење: Бог на небу, краљ у држави, мушкарац у кући. Овај модел који је у Русији познат као традиција самодржавља одржао се у тој земљи све до почетка двадесетог века. Ове чињенице битно је нагласити будући да савремено јавно мњење па чак и филозофски мејнстрим подразумевају потпуно обрнуту визију према којој је егалитаризам природан, а сваки ауторитаризам неприродан, изопачен и заснован на предаторству и узурпацији.

Након појаве егалитаристичких теорија у осамнаестом век и њиховог све већег утицаја на јавно мњење, а затим и на практичну политику (*Хобсбаумово доба револуција*), ауторитаризам се јавља као дефанзивна традиција која углавном брани *стари поредак* прилагођавајући његов опис притисцима либералног јавног мњења, али и као залагање за радикалну реакцију. Ова друга тенденција највише се везује за име шпанског римокатоличког мислиоца Доносо Кортеса, чија је главна препорука да је трансформација друштва отишла толико далеко у погрешном правцу да само јака диктатура може да заустави даље пропадање друштва и да обнови врлину и вредности неопходне за опстанак.⁴

У овом контексту вреди поменути да је чак и Прудонска идеја федерације која се непринудно уздиже од нивоа

3 Види Лок, 1978.

4 Cortes, 1849, Cortes, 1979, Шмит, 2001, стр. 122.

породице и кућног домаћинства преко општине и државе до светске заједнице, почивала на ауторитарно виђеној породици. Глобална једнакост људи није укључивала и једнакост жена јер је и за анархисту Прудона ауторитарна доминација мушкарца у породици била природни пожељни модел организације друштва.⁵

Као нимало занемарљив нусупродукт ових расправа о пожељном друштвеном и политичком систему, отворила се поново и расправа о људској антропологији, доказујући класичну али нажалост заборављену тезу да иза сваког вредносног, политичког и идеолошког система стоји одређена концепција људске природе. Теза се може и обрнути: политички системи се и граде да би каналисали одређену визију човека. С једне стране постоји просветитељска републиканска традиција која иде једним делом од монарховаха и Лока до Русоа, социјалиста и врхуни заправо у анархистима. Ова традиција антрополошког оптимизма гради се на идеји о добром човеку кога спутавају само лоше околности и кога напосто треба оставити на миру да сам ступа у добре непринудне односе са другим људским бићима. По правилу се тражила и аналогија у природи па је Кропоткин давао примере кооперативног неауторитарног деловања пчела као доказ да је анархија природна.⁶

И у оквиру леве традиције развила се одбрана ауторитаризма. Кључни предмет спора анархиста и бољшевика је питање прелазног стања, дакле шта се дешава након револуције. Анархисти су сматрали да одмах треба демонтирати принудне институције државе и приватне својине, док су бољшевици развили праксу диктатуре пролетеријата током које радничка класа преузима све институције државе и индустрије у своје руке и уводи неку врсту образовне диктатуре.

С друге стране стоји традиција антрополошког песимизма, изграђена на хришћанском симболу пада и изгона из раја. Тако схваћена људска природа захтева снажне институције да најпре сапињу зле прохтеве покварене људске суштине и да је усмеравају ка вишим циљевима и бољим нагонима

5 Prudon, 1982, стр. 176.

6 Кропоткин, *Међусобна помоћ*, посебно прве две главе. Кропоткин, 2010.

Богопоштовања али и љубави за друге људе. Ова традиција у којој је ауторитаризам у неком облику суштински неизбежан моменат друштвене организације такође је тражила своје аналогije у природи.⁷ Понашање велике већине животиња које живе у заједницама углавном потврђује ауторитарност као систем организације (алфа мужјак, вођа крда).⁸

Неоспорно је међутим да је скоро читава историја људског рода обележена ауторитаризмом. Демократија и други облици егалитаризма су појаве веома скорашњег доба. Уобичајено помињање грчке, пре свега атинске демократије и римске републике као наводних претеча савремене демократије је крајње проблематично. Пре свега зато што се и тада демократско уређење односило на мањи број слободних грађана, а искључивало је велику већину робова и жена.

Прве људске заједнице јављају се свакако као ауторитарне. Породица је била устројена као заједница у којој је мушкарац доминирао исто као што су и племена била обележена доминацијом вође. Тај однос је подразумевао одговорност и обавезе мушкарца и вође да се стара о својој заједници, да јој обезбеђује храну и сигурност, док су с друге стране подређени дуговали послушност. Од самог почетка овај однос је имао значајну динамику и подразумевао је обавезе на обе стране. Послушност потчињених одржавала се и било је легитимно захтевати је све док је надређени адекватно обављао функције због којих је као такав признат. Неадекватним вршењем тих својих обавеза и евентуалном узурпацијом доводио је у питање опстанак своје заједнице и могао је лако да изгуби не само свој привилеговани положај већ и живот.

Ове основне обавезе особе која је постајала носилац *auctoritas* у заметку су садржавале функције због којих ће и касније ауторитарна власт бити поштована и прихватана. На носиоца ауторитарне власти се гледало као на домаћина породице. Он је био дужан да обезбеди најпре мир и сигурност за животе, породице и имовину себи подређених чланова заједнице (дакле послови полиције и одбране), да решава кон-

7 Конрад Лоренц је савремени изданак ове традиције аналогije људи и насилних животиња.

8 Постоји наравно и друга стратегија левице: признати ауторитарност као доминантну у животињском свету, али инсистирати на томе да је егалитаристички хуманизам оно што разликује човека од животиње и да на њему треба базирати људско друштво.

фликте између супротстављених племића и других грађана (судски послови), да се стара о напретку благостања земље (економија) и да брине о моралном васпитању својих грађана а нарочито деце.

Успон Европе је уско повезан са стварањем модерних краљевина. Апсолутна монархија је политички систем који је чинио основу за развој европског капитализма и за колонијално освајање света. Осим горе наведених функција ауторитарне монархије су омогућиле и уостављање јединственог правног и ефикасног правосудног поретка на читавом свом простору, стварање јединственог јавног простора, увођење обједињеног образовног система па чак и кодификацију језика и писма којим су разноврсни грађани тек постајали припадници јединствене нације.⁹ Доба апсолутних монархија је доба такозваног просвећеног апсолутизма у коме краљ заједно са својом бирократијом обавља читав низ функција модернизације друштва где спада и опште цивилизацијско уздизање свог становништва (хигијена, пристојност, навике). Овај систем највише одговара Нојмановим одгојним диктатурама у којима се ауторитарна власт уоставља ради општег васпитања својих грађана.¹⁰ Не случајно управо у осамнаестом веку развија се и камералистички правац у економији.¹¹

Епоху просвећених монархија сменила је епоха парламентарних демократија од којих су тек неке постајале републике са изабраним председником на челу, док су већином остајале парламентарне монархије са краљем који „влада али не управља“ по енглеском моделу. Најважнија и најмоћнија либерална демократија у двадесетом веку САД одликује се снажним председничким системом какав не постоји ни у једној европској земљи, што је овој држави омогућило изразиту ефикасност у вођењу ратова и економске политике између осталог. Но европске државе су нарочито у доба криза врло лако клизале ка ауторитаризму па су између два рата многе

9 Послови кодификације немачког језика далеко су претходили стварању немачке државе, док је прва седница италијанског парламента након стварања државе 1861 одржана на француском језику пошто није постојао италијански језик, односно дијалект који би сви посланици разумели.

10 Најзначајнији историјски примери су Петар Велики, Фридрих Велики, Јозеф Други и француски Лујеви модерне епохе

11 Најважнији представник је Јохан Хајнрих Готлоб Фон Јусти за чији рад је последњих неколико година порасло интересовање.

крунисане главе у пракси или самостално или у садејству са неким снажним политичарем шириле своја овлашћења на рачун класичног парламентаризма.

*

Генерално гледано, однос између ауторитаризма¹² и демократије је далеко сложенији него што се иначе представља у класичним поставкама које ова два модела излажу као екстремно супротстављене идеалне типове: дакле с једне стране био би ауторитаризам који наводно суспендује слободу и сматра је мање вредном, а са друге демократија која је наводно узима као најважнији метод и циљ. Пажљиво разматрање пракси политичких система у двадестом веку води нас ка легитимном питању да ли је разлика између ауторитаризма и демократије питање квалитета или питање квантитета, мере, количине моћи која се у једном систему концентрише и упражњава.

Аргумент једног либертаријанца кога занимају само ефекти економске слободе ствари би представио на потпуно обрнут начин. Рецимо он би пошао од чињенице да су негде око 1910. европске владе (ауторитарне или демократске са врло ограниченим правом гласа) преко пореза убирале и располагале са свега око десет процената БДП-а, док је 90% БДП остајало у рукама власника који су имали слободу да са својим новцем раде шта хоће и да га инвестирају како они то желе. С друге стране би истакао да се данас европски просек креће око 50% БДП-а¹³ и да све номинално демократске владе стално повећавају ПДВ. За њега би то био доказ да су данашње европске либералне демократије далеко неслободније него нпр аутократије од пре сто година¹⁴, јер се држава

12 Термин ауторитаризам се овде користи као збирни појам за различите облике углавном непарламентарне, диктаторске власти. У чланку немам простора за детаљно разматрање разлика између различитих облика ауторитарне власти који се крећу од уставне диктатуре римског или савременог типа до тоталитаризма. Погледати Linz, 1991.

13 Ирска која је испод 40% је радикални европски изузетак.

14 Овај аргумент добија додатну снагу ако се ојача увидима у концентрацију власништва где се исти субјекти појављују као власници банака, великих корпорација и медија, али и кључни донатори владајућих политичких странака. Савремена демократија се тако показује као фасада чији је систем много гори и недговорнији него ауторитаризам. Стварни управљачи делују

данас много више меша у животе, праксе и животне изборе појединаца, породица, компанија и других мањих заједница.

Иако се та врста аргументације не може лако отписати, овде не морамо да идемо толико далеко. Почнимо увиђањем чињенице да су саме либералне демократије експлицитно кроз праксу и уставно-правно уређење признале да је ауторитаризам ефикаснији политички систем од редовних процедура парламентарне демократије. Подсетимо се чињенице коју огромна већина савремених политичких филозофа и теоретичара напросто игнорише, да све либералне демократије имају као интегрални део свог уставног система процедуре и механизме за рат, ванредно стање, ванредне ситуације и друге врсте нередовних ситуација. Ради се о оним случајевима када је безбедност људи, имовине или и сам опстанак државе фундаментално доведен у питање и када се редовни механизми, процедуре па чак и индивидуална права суспендују зарад одбране државе и општег добра.¹⁵

Претпоставка таквог система је да се након обављеног посла, слично као и у римској диктатури, ствари враћају у нормалне токове, а носиоци ванредних овлашћења се враћају регуларним процедурама са устаљеним прерогативима.

Први изазов за ову поставку је појава цезаризма. Није мало случајева у новијој историји када се из самог демократског система уздиже диктатор коме се скоро плебисцитарно препуштају ауторитарне моћи у некој земљи.¹⁶ Дакле кад његово освајање моћи није проста узурпација без легитимитета већ дубоко легитиман чин иза кога из различитих разлога стоји велика или некад огромна већина народа. Понашање народа у тим случајевима не може се отписати као просто лудило или заведеност популизмом. Страх од пропасти економије, моралног урушавања друштва, криминала,¹⁷ изгледности грађанског рата или од војног пораза и пропасти државе, јесу рационално засновани страхови који код већине

из сенке, без одговорности и директног суочавања са народом који сменом једне гарнитуре доводи другу такође зависну од истих скривених носилаца стварне моћи.

15 О овим праксама погледати Ђурковић, 2005, стр. 131–132.

16 Наведимо случајеве Наполеона Бонапарте, Мусолинија, Хитлера, Перона или Путина.

17 У својој модерној историји сицилијанска мафија је озбиљно сузбијена и скоро елиминисана само у доба владавине Мусолинија.

одговорних људи производе потребу за ефикасним решавањем проблема, што значи за ауторитарном владавином, било временски ограниченог или неограниченог типа.

Други изазов је кад таква криза постане перманентна. Да не идемо назад у историју узмимо парадигматични модел савремене либералне демократије, случај САД.¹⁸ У њима се јасно виде ауторитарни елементи који обитавају унутар самих демократија. САД су постале федерација по многим супротно свом првобитном уставу тако што је север поразио југ у грађанском рату који се водио око различитог тумачења устава, окупирао га и наметнуо му своје виђење и свој систем. Проширење САД са првобитних тринаест држава до садашњих педесет такође се није одиграло демократским путем већ силом. Ратовима са Шпанијом и Мексиком, отимањем земље од Индијанаца и увезеним државним ударом на Хаитију, Америка је стицала нове територије.

Но усредсредимо се сада на оно што се са Америком дешава у последњих дванаест година. Она се де факто током читавог тог периода налази у некој врсти пролонгираног ванредног стања. С једне стране постоје сукцесивна смењивања економских криза. Већ крајем деведесетих постајало је евидентно да се благостање из те деценије не може одржати. Управо 1999. док је Америка водила нелегитиман и нелегалан рат против СР Југославије, дошло је до великог издувавања такозваног *dot com* балона. Вртоглави виртуелни раст компанија које су пословале преко интернета и привлачиле огромне инвестиције, преко ноћи се претворио у дебакл *dot com* компанија које су попуцале на берзи. И долазак Бушове администрације на власт обележен је са неколико великих скандала сличног типа (као што је Енрон) који су указивали на виртуелност америчког привредног раста.

Као креткотрајни излаз из овог теснаца понуђено је стварање – новог балона чиме ће се криза заправо одложити за неких пет до шест година, али ће се њене последице за-

18 И формално гледано имамо занимљив случај да су чланови свега две породице, Бушових и Клинтонових на челу Америке већ тридесет и две године. Од тог периода двадесет година су директно заузимали место председника, осам година је Буш сениор вршио функцију потпредседника за кога многи мисле да је и тада био главни оперативац власти, а последње четири године Хилари Клинтон је чврсто водила спољну политику САД, након што јој је за мало измакла номинација за председника.

то показати разорнијим. Буш и Гринспен су заправо повели политику максималног смањења камата и вештачке стимулације грађевинског сектора. Кредити су одобравани свима, без икаквог покрића, а банке и разновразни инвестициони фондови су од те виртуелне привредне делатности направиле виртуелни казино на куб тако што су отвориле нерегулисану трговину овим папирима. Све је заправо била једна велика пирамидална схема која је неким донела огроман прилив, а онима који су на нижим нивоима катастрофу. Од 2007. када су камате скочиле кренуло је ланчано урушавање читавог система. Милиони људи су остали без домова, а банке и фондови, нови власници враћених некретнина више нису имали коме да их продају. Климакс ове кризе почео је пре скоро пет година и засада се не види излаз и могућност чак ни привремене стабилизације.¹⁹ Скоро педесет милиона америчких грађана храни се данас „на тачкице“.

У исто време након догађаја од 11. септембра 2001, администрације је повела политику перманентног повећања сопствених овлашћења и суспендовања индивидуалних права. Све је почело са увођењем Патриот акта, и низа посебних мера у борби против тероризма. Од тада до данас није било кретања ка повраћају тих права већ је константан ток клизања ка полу ауторитаризма. Постоји јасна непрекинута линија од Патриот акта, и свега онога што је повезано са Гвантанамом, до последњих решења Обамина администрације²⁰ која предвиђају слободно дикриминативно хапшење и дозволу мучења сваког осумњиченог за тероризам, као и могућност одузимања држављанства таквим људима, њиховог остракизма, што је у супротности са правом на држављанство као основним људским правом у савременом свету.

Ова комбинација економске кризе и опасних проширења овлашћења државне администрације која траје већ више од деценије, поставља озбиљно практично, али и теоријско питање о одређењу америчког система и његовим могућим

19 Део приче који овде не можемо да отварамо је чињеница да је овај систем асполутно неодржив, јер Америка стално помера границу своје задужености, а финансира се од новца којим Кина купује њене државне обвезнице. Види Тод, 2006, стр. 15, 60 и даље.

20 Види <http://www.standard.rs/vashington-post-deset-razloga-zasto-sad-vise-nisu-zemlja-slobodnih.html>, “10 reasons the U.S. is no longer the land of the free”, *Washington Post*, 13. 1. 2012

правцима развоја. Оно што свет највише брине јесте могућност да предаторство неодговорне америчке елите настави са комбинацијом ширења ауторитаризма код куће и ризичних насилних интервенција широм света у циљу застрашивања потенцијалних опонената и обезбеђивања контроле најважнијих ресурса.

За нас је најважније теоријско питање како се данас може одредити амерички политички ситем. Је ли то либерална демократија или квазилиберална демократија са високим степеном ауторитарних елемената и државне регулативе у функцији одржања олигопола?

*

Сваки облик ауторитарне власти данас је на веома лошем гласу. Насупрот класичној политичкој теорији и историјском искуству сматра се да је демократија по себи добра, а ауторитаризам лош. Опасности ауторитаризма су неоспорне и добро обрађене у историји. Основни приговор овом систему углавном је формулисан око увида који је у једној верзији сажео Лорд Ектон: Ако свака власт корумпира онда апсолутна власт апсолутно корумпира.²¹ Суштина овог приговора јесте да је свака неограничена власт склона да се неконтролисано упражњава и употребљава не у име општег добра већ у име сопствених партикуларних интереса. Отуд се сматра да је потребно ову власт уставити низом граница које не би смела да прелази (људско дојстојанство, индивидуална права, неotuђивост приватне својине, адекватна судска заштита) и учинити је смењивом путем регуларних процедура. Економска верзија овог аргумента указује на значај тржишног надметања. Ауторитарна власт има положај монопола који је у принципу неприхватљив и штетан те стога треба омогућити партијски плурализам у коме ће се различити центри моћи и интереси надметати за поверење бирача и за формирање власти.²²

21 За критику ове Ектонове аподиктичке тврдње погледати Neumann, 1974, стр. 71.

22 То је познати Шумпетеров модел компетитивне демократије. Види Шумпетер, 1998.

Проблем ауторитаризма постављен је још код Платона. Његово залагање за владаре филозофе укључивало је управо веру у могућност да адекватно образован владар користи свој привилеговани, ауторитарни положај за мудро вођење и напредовање своје заједнице. Све касније критике ауторитарних система полазиле су управо од тог Платоновог модела и дилеме о томе може ли се допустити једној особи да управља без ограничења.²³ Поменути Нојманов текст је међутим један од озбиљнијих контрааргумената који је дао низ историјских примера из којих се види да апсолутна власт не мора нужно да корумпира њеног носиоца и да је често та власт заиста и коришћена у интересу државе и грађана. Но постоје такође и јаки примери за супротстављену тезу, из којих се види да ауторитаризам неограничене власти може да се изроди у фанатичан терор над сопственим становништвом, у пљачку или бруталну елиминацију сопствених политичких непријатеља па чак и читавих група становништва. Хитлер, Стаљин, Пол Пот, Маова културна револуција, примери су који речито сведоче о могућим тоталитарним исходима ауторитарне власти.

Не смемо међутим с друге стране заборавити ни огромне опасности које демократија доноси. Често, опасности од ње нису мање. Оне су увелико биле познате још почетком прошлог века и Роберто Михелс их је веома добро побројао и приказао.²⁴ Век касније оне су само још увећане. Подсетимо на неке од њих: корупција, изградња монопола иза привидно плуралистичке фасадe, претварање демократије у чисто изборни ритуал у коме нема стварне компетиције и стварног избора, владавина медиокритета и просечности, популизам, подилажење бирачима и њихово кварење уместо васпитавања и изградње врлине, пропадање моралности као цемента који држи једно друштво, демографска пропаст, хедонизам, задуживање државе ради куповине бирача и опстанка на власти по сваку цену, више простора за деловање организованог криминала и других антидржавних субјеката, компрадорство у малим државама где наводно демократски изабрана елита свесно ради у интересу странаца како би опстала у

23 Парадигматична књига двадесетог века је Поперово *Отворено друштво и његови непријатељи*. Види Попер, 1993.

24 Michels, 1990, Шмит, 2001, стр. 162.

позицији владавине над државом и ресурсима... Из класичне теорије познато је да као што ауторитаризам који се квари прераста у тиранију, тако корумпирана демократија тежи ка анархији која се по правилу на крају сузбија ауторитаризмом који васпоставља поредак, ред и поштовање основних обичаја и закона.

Један од основних проблема савремене либералне демократије је нестанак стварне аргументоване расправе и јавности које су сматране основом класичног парламентаризма. Модерна деветнаестовековна парламентарна демократија, како подсећа Шмит, подигла се са заставом јавности против апсолутне монархије и њене теорије аркане, нетранспарентних метода доношења одлука. Савремена либерална демократија има страховито контролисане медије који фингирају јавну дебату, а одлуке се доносе на све нетраснпарентнији начин.²⁵ Одлучује „мали број власника капитала и страначких лидера“ (Шмит), а не „јавност“.²⁶

Двадесете и тридесете године прошлог века обиловале су оваквим расправама јер су слабости демократије свима биле евидентне.²⁷ Решења за сваковрсну тадашњу кризу (легитимитета, парламентаризма, економије, морала) углавном су тражена с ону страну либералне демократије, у неком облику ауторитаризма. Упркос повезивању са Хитлером, Мусолинијем и Стаљином, ауторитаризам је опстао и после Другог светског рата. Франко и Салазар су уз подршку западних либералних демократија своје диктатуре одржали све до почетка седамдесетих година. САД и Британија су штавише помагале успостављање ауторитарних режима где год им је то било неопходно, било због економских интереса или геополитичког запречавања СССР-а. Ауторитаризам се такође јављао као фактички, а често и номинални облик власти у

25 Отуд све веће интересовање за делање неформалних група моћника попут Билдербега или Трилатералне комисије, и раст убеђења да се одлуке доносе на тим закулисним дружењима, дакле у подручју *аркане*, а не у парламенту, у подручју јавности.

26 У валидност ових увида уверен је свако ко живи у данашњој Србији. За сваку од горе наведених теза овде се налази сијасет потврда. Читаво новинарство претвара се у велико *спиновање*.

27 Отуд је готово запањујуће што се данас у науци и јавности не отварају озбиљне расправе о кризи савремене либералне демократије, већ искључиво о њеним економским аспектима.

највећем броју земаља које су излазиле из колонијалног статуса.

У савременом свету ауторитаризму се и данас прибегава зарад низа конкретних задатака: убрзане модернизације, зарад брзих радикалних и неопходних реформи које нису популарне, зарад хомогенизације и одбране земље, државе, народа, зарад решавања кризе легитимитета или кризе институција, зарад обрачуна са нетранспарентним облицима моћи који злоупотребљавају демократске и тржишне слободе за успостављање сопствених монопола, зарад суочавања са разним облицима економске кризе као што је рецимо криза задужености земље итд.

Ако се све то узме у обзир, очито је да ауторитаризам добија нову валоризацију у временима сваковрсног расула какво данас доживљавамо. Криза која дрма еврозону је само манифестација дубинске кризе система савремене либералне демократије. Готово да нема сегмента друштвене организације који није проблематичан данас. Како је мађарски премијер Орбан истакао у говору којим је најавио председавање Мађарске Европском унијом, угрожена је сама виталност Европе: „Многи друштвени научници тврде да постоје два основна ресурса неопходна за успон свих цивилизација: људске енергије и свест о континуитету. Људске енергије су снаге које налазе израз у економији, које се појављују у неком виду интелектуалног или физичког рада; другим речима у питању је стварање вредности. Свест о континуитету ствара се универзалним вредностима које нам омогућавају да разликујемо добро од зла, истинито од лажног, тачно од погрешног. Корени идентитета цивилизације леже у њеној културној, религиозној и моралној традицији, што су основе снаге на коју се заједница увек може ослонити. Већ дуго времена чини се да Европа пати од недостатка оба ова ресурса.“²⁸

Орбан је, евоцирајући дух времена описан у Шпенглеровом делу *Пропаст запада* написаном још пре деведесет година, сажео оно што је чини се општи осећај већине људи у Европској унији, а који не може адекватно да се изрази у јавности због затворености јавног простора од стране монополисаних медија и политички коректних научника. Криза

28 Orban, 2011, стр. 6.

није угрозила само фискални систем и евро, већ се она односи на укупно преживљавање европских нација које, мерено класичним мерилима, пате од сваковрсних недостатака жеље за животом, стварањем, смислом и пре свега за продужењем своје породице и своје нације. Реч која најприближније описује то стање је *декаденција*. Ако је хедонизам главни циљ који се проповеда и намеће преко јавног простора обележеног *риалити* програмима, онда је јасно зашто енергије пресушују као што се то већ десило у старом Риму.

Излаз из те врсте декаденције, историјско искуство показује, не налази се у оквиру демократије. Није случајно стога што на све стране уочавамо јачање ауторитарних елемената, повећање ингеренција извршне власти, појаву технократских неизабраних влада, и такође све веће захтеве за радикалним решењима. Овај процес који је светогрђе за фундаменталистичке заступнике либералне демократије, постаје сасвим логичан као потврда Аристотелове схеме смена политичких система о чему ћемо детаљније говорити мало касније.

*

Постоји још један занимљив аспект ове проблематике ако се крене у извођење паралела између међуратних година и савремене кризе. Златно доба либералне међународне трговине (1840-1860) у Европи, крајем века већ је великим делом била ствар прошлости услед успона немачке и америчке привреде које су се градиле на високим заштитним царинама. Но све до самог рата међуповезаност западне привреде (оно што се данас назива *глобализацијом*) представљала је значајан тренд. Рат је разумљиво значио радикално окретање ка економској аутархији и улазак планске привреде, како у Немачкој, тако и у Британији, дотадашњој престоници светског економског либерализма.²⁹ После рата постојао је покушај да се међуповезаност обнови, али није дуго потрајао. Посебно након кризе из 1929, враћање ка привредној аутархији постаје општи тренд.

Са Хитлеровим доласком на власт и Шахтовим успостављањем клириншког система ова појава је постала доми-

29 Види нпр. Preobraženski, 1983, стр. 94.

нантна на европском простору. Модел који је обухватао неку врсту ауторитарне владавине и привредни протекционизам преливао се из државе у државу захватајући већи део тадашње Европе. Процес је заиста деловао логично јер у временима кризе када свака држава радикалније води рачуна о својим економским интересима, гледајући да јој рачуница буде што чистија, домаће тржиште постаје најважнији ресурс којим се располаже те свако гледа да га љубоморно чува и сам експлоатише, а да евентуални улазак странаца наплати неком врстом реципрочне користи и сарађује само са онима који такву врсту реципроцитета прихватају.³⁰

Актуелна криза је већ показала неке сличне тенденције пре свега кад су у питању огромне субвенције угроженим домаћим банкама и аутомобилској индустрији. Ово су радиле и највеће европске државе (Француска, Немачка, Италија) сасвим супротно важећој европској регулативи која се односи на заједничко тржиште. Биће врло занимљиво пратити даљи развој ових тенденција, а нарочито је интригантно да ли ће поједине државе подизати заштитне царине или прибегавати ванцаринским мерама у циљу заштите свог тржишта.

Овом тематиком смо у причу о обнови ауторитаризма унели и димензију међународних односа, геополитике и геоекономије. Као што је протекционизам инструмент којим држава, нарочито у тренуцима кризе, штити своје тржиште и ресурсе, тако је и ауторитаризам по правилу најбољи инструмент за заштиту безбедности, политичке стабилности и суверенитета заједнице у проблематичним временима. Обрнуто, класична парламентарна демократија „отвореног друштва“ је у кризним временима најгора опција за земљу чија је безбедност из било ког разлога (ресурси, поробљавање, инфилтрација, шпијунажа, војна претња) угрожена.

Штавише, аргумент можемо да проширимо додатним увидима. Популарна фундаменталистичка теза тврди да су либералне демократије највећи помагачи извоза тог система у свету. Као очигледни примери наводе се деловање током хладног рата, односно помоћ покретима за демократизацију

30 Понашање Србије у деценији после пада Милошевића је супротан пример који добро потврђује тезу. Довољно је упоредити количину инвестираног капитала из Хрватске у Србију (на стотине милиона) и обрнуто (свега два примера) уз који иде константни дефицит на штету Србије.

у источноевропским земљама, или рецимо скорашње деловање на демократизацији исламског света као наставак таласа *обојених* револуција. Питер Гауен међутим добро подсећа да су до половине осамдесетих САД углавном подржавале ауторитарне диктатуре по свету, да би тада дошао „демократски обрт“ усмерен ка подршци демократизације комунистичког света.³¹

Ова наводна универзална љубав за демократију врло лако добија инструменталну геополитичку позадину. Демократија се наравно помаже тамо где је њима у интересу, а сузбија тамо где штети америчко-британским интересима и потребама. На пример током хладног рата где год је претила опасност да на власт демократским путем дођу радикалније леве опције које би спровеле национализацију или биле заинтересоване за сарадњу са СССР, Американци би се умешали и помогли увођење диктатуре. Парадигматичан случај је наравно Чиле са Пиночеовом диктатуром, али тик уз њих је Турска у којој су Американци спречавали демократију фактички непрекинутом диктатуром војске. Све до пада Мубарака 2011. опстајао је модел подршке ауторитарним секуларним режимима који су сузбијали исламски фундаментализам као неоспорни резултат демократског изјашњавања већине народа у муслиманским земљама.

Полазећи од несумњиво доминантног утицаја Британаца и Американаца на светске послове у постхладноратовском свету, можемо да испитамо и још радикалнију хипотезу да су ове земље заправо највећи непријатељи истинске демократије суверених народа који желе да заштите сопствене интересе. Закони геополитике лако могу да објасне наизглед парадоксалну чињеницу да су највећи противници демократије најразвијеније и најпознатије либералне демократије: како и Миршајмер показује, идеологије у међународним односима имају секундарни значај, а интерес и савезништво примарни.³²

Парадигматичан случај за овакво деловање англо-американаца је организовање пуча против демократске власти

31 Gowan, 2000.

32 Види Миршајмер, 2009, стр. 26, 33. Ово је у европској историји познато још од времена када је Ришелје правило савез са протестантском Низоземском против римокатоличке Шпаније.

Мухамеда Мосадека у Ирану 1953. Документа и релевантна сведочења су данас доступна и лако је реконструисати како се цео процес одвијао.³³ Суштина је била намера Американца и Британаца да на сваки начин сачувају монопол на експлоатацију иранске нафте, што је Мосадекова влада хтела да преиспита у циљу побољшања прихода. На крају целог процеса неуспешних преговора, тајне службе ове две земље су организовале оружану побуну и свргавање демократски изабране владе. У ту врху су користиле управо чињеницу да је сам Мосадек био истински демократа по убеђењу и одбијао све сугестије за прибегавање ауторитарним методама којима је можда могао да заштити и своју власт и интересе земље. Американци су ту отвореност користили за инфилтрацију својих агената, за корумпирање високих официра и службеника, за организовање плаћеничке руље која је изазивала насиље, за растурање пропагандне манипулативне хушкачке штампе која се штампала у САД и авионима допремала у иранске градове итд.

Случај Ирана је заиста потврда Нојманове тезе о корисности ауторитарзма или диктатуре као одбране демократије, права народа на самоопредељење, на сопствени избор система и начина заштите националних интереса. Искуство ауторитарних земаља је углавном показало³⁴ да свако постепено „отварање“ ка њима води њиховој даљој инфилтрацији у све подсистеме, да им отвара пут за врбовање пребегла из области високе политике, обавештајних структура и економске елите, и ширење завере за обарање режима који смета. Најбоље су у сукобу са њима пролазили они режими који су попут Кубе или Северне Кореје прибегавали изолацији и затварању свих пора кроз које би они надирали као вода која улази у темеље и руши сваку чврсту конструкцију. Цену за то би по правилу плаћао обичан народ изложен економским притисцима и последицама санкција.

Селективна употреба *Отпора* и сличних институција цивилног друштва и даље је најбољи индикатор чисто инте-

33 САД су 2000 и званично признале своју умешаност у организацију пуча, односно операцију *Ајакс*. Види Кинзер, 2005, стр 24, 232.

34 Одлична анализа Синеше Љепојевића за случај Гадафи «Пријатељство Запада је услов за Гадафијеву судбину», <http://fakti.org/autori/ljepojevic/prijateljstvo-zapada-je-uslov-za-gadafijevu-sudbinu>, приступљено 12. 02. 2012.

ресног, инструменталног рада САД на демократизацији одређених земаља. Крунско питање је дакле како то да се Отпор јавља у оним земљама чији режими нису по вољи Американцима, а не јавља се у Саудијској Арабији или Катару на пример?

Погледајмо за крај руско искуство са овом инструменталном политиком САД и Британије. Политика перестројске и гласности коју је промовисао нови совјетских врх на чијем је челу био Михаил Горбачов, завршила се потпуним сломом совјетске империје који је укључивао и распад државе. Држава Русија са председником Јељцином постала је послушни ученик запада који је прихватио све оне реформе које су у транзиционом пакету стизале од ММФ и других институција под контролом Запада. Резултат је био десетогодишњи хаос и сваковрсно расуло које је завладало земљом, тек недавно једном од две светске суперсиле. Под видом нормативног либерализма земљом су као пленом завладале домаће олигархијске структуре компрадорског типа, стварајући огромне монополе над стратешким предузећима, пре свега у области енергетике, и страни субјекти заинтересовани за сузбијање снаге руске државе како ова више не би могла да се на светској сцени појави као претња. Јељцин је постао марионета у рукама ових играча³⁵ а резултат одрицања од суверенитета у погледу вођења озбиљних политика видео се најбоље у неколико повезаних догађаја с краја деценије. Најпре је 1998. извршен велики монетарни и берзански удар који је показао сву рањивост отворене руске привреде. Затим је годину дана касније уследио агресивни противправни напад НАТО алијансе на Србију као доказ намере Американаца да унилатерално по својим критеријумима где год могу намећу своју визију светских односа – по многима сво деловање Запада према Србији има опитну ноту у погледу могућности да се те методе у будућности примене и на Русију. Коначно црвено светло је упаљено када су нафтно-гасни тајкуни попут Ходорковског и Березовског нагостили могућност да своје

35 Треба нагласити да је за њега направљен устав који председнику даје широка овлашћења и да запад није имао никакве примедбе док год су она коришћена у њиховом интересу. Наравно, он је по потреби ишао и преко тих ингренија као кад је 1993. довео војску и и буквално бомбардовао зграду Думе у којој је опозиција протестовала.

монополске енергетске фирме продају западним играчима и тиме директно угрозе базичну егзистенцију државе.

Као што је познато структуре изникле из некадашњег КГБ су успеле да се организују и да заправо изврше неку врсту тихог пуча намећући Јељцину свог човека за место премијера. Владимир Путин је тај положај искористио да покаже чврстину у новом рату за Чеченију који је добио и реинтегрирао ову републику у уставно-правни систем Русије, и да тиме стекне популарност и победи на председничким изборима. Током следећих десетак година успео је да врати све дугове, да створи значајне девизне резерве, да подигне животни стандард, покрене привреду са доста високим стопама раста и да полако врати Русију на светску сцену као значајног регионалног, ако не и континенталног играча. Све је то постигнуто захваљујући обнови ауторитаризма којим је сузбијена или скршена снага некадашњих олигарха, медији већином стављени под контролу државе, забрањен рад западних криптошпијунских невладиних организација, развијен систем за изучавање и примену меке моћи у Русији и стратешки важним суседним земљама, обновљена производња и продаја оружја у свету и бар делимично враћено поверење у војску и остале институције.³⁶

Поменута пракса прва два мандата Путиновог председниковања добила је и неку врсту теоријског обазложења под видом такозване *суверене демократије*. Током првог мандата користио се појам управљане или вођене демократије (развијао га Глеб Павловски) да би на половини другог мандата постојао покушај да се суверена демократија етаблира као ознака новог руског система.³⁷ И поред различитих тумачења, беневоолентних и малициозних, није се много постигло

36 Проблеми, међутим, нису сасвим елиминисани. Чини се да је деценија Путинове владавине довела ову политику до границе када консолидација није више довољна. За напредак Русије потребни су још радикалнији захвати у вези са економијом, развојем технологије, ограничавањем тајкуна за рачун малог и средњег сектора и пре свега у вези са демографским опоравком, што је у вези са сузбијањем алкохолизма и промискуитета израженог у огромном броју абортуса.

37 Највише је у његовом официјелном тумачењу урадио Владимир Сурков. Види, Сурков, 2006, Термин је упадљиво нестао након смене на државном кормилу што је веома логично ако се зна да је и сам Дмитри Медведев био један од његових критичара.

у њеном утемељењу и разумевању. Чини се да термин добија право тумачење тек у светлу трагичних искустава деведесетих. Прихватање демократије показује с једне стране да Путин жели да остане у оквиру западног система вредности и традиције која прихвата капитализам, приватно предузетништво, плурализам и парламентаризам. Ознака *суверена* с друге стране треба да укаже на настојање да се спречи да Американци и Британци злоупотребе политички плурализам, како то иначе раде где год могу, и преокрену га у компрадорску олигархију квазипарламентарног типа која би постојала у њиховом уместо у интересу руског народа.³⁸ Овако позиционирана стратегија све време мора да води рачуна о мери да не претера ни у правцу демократизације ни у смеру суверености односно коришћења ауторитарних елемената којима се штити сувереност и интерес Русије.

Путинов модел је разумљиво постао занимљив и за све силе средњег и вишег ранга које покушавају да се одбране од предаторства Англо-Американаца, а да истовремено избегу класичан ауторитарни или чак тоталитарни систем чувајући минимум политичког плурализма и индивидуалних слобода.

*

На крају овог сложеног излагања савременог односа либералне демократије и ауторитаризма желим да представим парадигматичан пример филозофског мејнстрима који се залаже за фундаменталистичко виђење демократије. Узгред сама чињеница да се таква јакобинска позиција која у класичној политичкој теорији јасно заузима место на екстремном крају леве данас сматра популарним и доминантним филозофским мејнстримом, говори доста о стању савремене политичке и моралне филозофије, али и о свету у коме живимо.

Пример који представљам је рад америчког филозофа немачког порекла Томаса Погеа. О Погеу³⁹ код нас није мно-

38 Окара, 2007.

39 Поге је рођен 1953 године. Године 1983 одбранио је под менторством Џона Ролса на Харварду дисертацију под насловом *Кант, Ролс и глобална правда*. Исте године је започео дугогодишњи рад на катедри за филозофију на Колумбији да би од 2006-2008 на истом универзитету предавао политичке науке. Од 2008 предаје Филозофију и међународне односе на Јејлу. Осим тога

го писано⁴⁰ иако је два пута гостовао у Београду. Од његових бројних радова објављена су само два текста у *Филозофском годишњаку*: „Транзиција ка демократији“ (број 12) који је додуше парадигматичан и стога се управо њиме овде бавимо, и „Превентивне хуманитарне интервенције“ (број 13).

Поге је нека врста савремене филозофске звезде која се већ две деценије налази у сталном успону. Он се налази у центру расправа о космополитизму, глобалној демократији, сузбијању глобалног сиромаштва, ширењу демократије и глобалног управљања, а на пример последњи зборник који је уредио⁴¹ бави се етичким аспектима глобалне финансијске кризе. Он је један од најважнијих мислилаца који утемељују савремени доминантни леволиберални дискурс, изразито интервенционистички усмерен и кад је у питању проширење надлежности регулације у појединачној држави, и кад је у питању реформа светског система у правцу ширења демократије и сузбијања глобалног сиромаштва свим средствима.

Поге није само обичан филозофски професор, већ је човек који настоји да своје идеје види реализоване у пракси. Врло је занимљиво да му то често успева. Он је на пример још почеком деведесетих развијао оправдања за хуманитарне интервенције у име одбране људских права.⁴² У исто време је развијао теорије о нужности превазилажења идеје суверенитета и њене дисперзије на доле и на горе.⁴³ Поге је, што

предавао је на великом броју различитих универзитета, добио је бројна признања и стипендије, члан је Норвешке академије наука итд. Он је међутим сарађивао и са бројним институцијама попут Комесара УН за људска права, које заправо учествују у осмишљавању и креирању глобалних политичких трендова. Аутор је неколико књига о Ролсовој политичкој филозофији и низа књига које се баве његовом визијом глобалне правде. Најпознатије дело му је *Светско сиромаштво и људска права: космополитска одговорност и реформе* (прво издање 2000, друго, проширено 2008). Последња фаза рада обележена је разматрањима идеја о реформи светске бриге за здравље и могућностима да се лекови лакше производе и дистрибуирају у сиромашним земљама. Паралелно се бави примењеном етичком филозофијом.

40 Углавном је узред помињан у оквиру чланака који се баве питањима космополитизма и глобалне правде. Ретки изузетак је чланак Тамаре Попић „Ролсова и Погеова концепција ‘права народа’ – упоредна анализа“, *Нова српска политичка мисао*, 2009, бр. 1-2, стр. 85 – 125.

41 *Global Financial Crisis: the Ethical Issues*, Palgrave Macmillan, 2011.

42 “An Institutional Approach to Humanitarian Intervention”, *Public Affairs Quarterly*, 6/1 (January 1992), 89–103.

43 “Cosmopolitanism and Sovereignty”, *Ethics*, 103/1 (October 1992), 48–75.

нам је овде од посебног интереса, такође око 2000 интензивно разрађивао методе за ограничавање деловања ауторитарних режима, и за њихово сузбијање и уклањање. Читав талас такозваних *обојених* револуција укључујући и прошлогодишње *арапско пролеће* укључује многе од метода које је он заговарао.

Сама Погеова позиција, његов теоријско-практични аганжман, идеологија и резултати постају посебно занимљиви када се уоче неки моменти из његове биографије. Прва велика стипендија коју је добио јесте од Рокфелер фондације за период 1986-1987. Од исте породице добио је још једну важну стипендију за 1993 -1994 у време када пише радове који га лансирају у врх савремене филозофске продукције. Имеђу осталих, током 2000 године добио је помоћ од Карнегијевог савета за етику и међународне односе. Дакле две најмоћније фондације у Америци повезане са врхом светске капиталистичке елите помогле су у кључним тренуцима рад филозофа интервенционисте леволибералне и фундаменталистичке провенијенције. Тиме добијамо фантастичан актуелан пример за потврду хипотеза (Сатон), које се иначе воде као конспиролошке иако имају веома јасну рационалну позадину и логику, о томе да Вол Стрит традиционално подржава левицу и све већу регулацију државе над животима и финансијама људи. Подсетимо се Сатонов основни аргумент тврди да њихов монополистички стил посматрања света захтева да државни монопол ради за њих. Следећи корак је наравно интервенционистичко помагање успостављања глобалне владавине на што ширем светском простору (ако може у крајњем случају на целом свету) како би свој картелски положај из Америке пренели на читав свет.

Тешко је поверовати да су Рокферлери и Карнегијеви заинтересовани за глобалну правду, прераспodelу и помоћ сиромашнима. Да то заиста хоће да ураде не би им требао Поге. Чини се да је основни разлог због кога они помажу мислиоце попут Погеа легитимизација интервенционизма њихове домовине којом се на све начине па и ратом отварају врата за ширење њиховог капитала, интереса и утицаја, базирана на универзалистичким терминима и појмовима као што су људска права, глобална правда, универзално здравље итд. Из те перспективе највећи проблем су некоопертивни

ауторитарни режими који могу да користе значајне привредне ресурсе за подизање благостања и одбрану своје нације. Погледајмо на примеру овог текста како изгледа размишљање и аргументација Томаса Погеа.

„Транзиција ка демократији“ је један од низа текстова у којима Поге варира различите идеје о изградњи глобалне регулаторне схеме која би подстицала да поједине земље уводе демократију и сузбијају ауторитаризам.⁴⁴

Прво што упада у очи је филозофија историје која стоји у позадини: она је јасно есхатолошка, прогресивистичка и развија се као непрестано кретање ка демократији. То не значи да је демократија сигурна кад се једном уведе. Напротив, силе зла непрестано настоје да је зауздају и у циљу сопствених неморалних интереса поново укину. Али евидентан је морални напредак човечанства уз чију помоћ ће се и овакви очекивано све ређи случајеви сузбијати и обесхрабrivати како би у крајњем збиру читав свет постао демократски. Његова визија прогреса није непрекинута стрела, већ пре нека врста спирале која се врти на различите стране, али свеукупно ипак напредује у одређеном правцу успона. Демократија није овде инструментално него есенцијалистички схваћена. Она је између осталог и циљ по себи јер је из Погеове перспективе једини цивилизован систем управе достојан савременог моралног човека.

Видљиво је колико таква визија одудара од класичне Аристотелове схеме из *Политике* у којој се системи узимају инструментално да би одговорили на тренутно стање заједнице и стога се природно смењују у зависности од потребе друштва.⁴⁵ У тој поставци ауторитаризам и демократија су једнако пожељни и једнако проблематични у временима кад се њихова суштина (грађанске врлине или безинтересни ауторитет) исцрпи.

Поге ауторитаризам одбацује као негативан пар екселанс. Види се једино као израз предаторства, а не као морални нагон настао из осећаја обавезе да се спасу држава, друштво, нација, заједница. Поге за опис ауторитараца ко-

44 Видети такође и “Achieving Democracy”, *Ethics and International Affairs*, 15/1, (2001), 3–23,

45 Aristotel, 1988, стр. 140.

ристи термине као што су *киднапери* или *отмичари*.⁴⁶ Његова схема је врло јасна: демократија је нормално и природно стање неког друштва. Међутим у друштвима често постоје ауторитарне = неморалне структуре, организације или појединци који гаје предаторске намере. Они желе да суспендују демократију и пучем ауторитарно запоседну власт како би могли да експлоатишу ресурсе неке богате земље.

Врло је занимљиво да Поге не апострофира могућност да они експлоатишу буџет, развијену индустрију или пољопривреду већ само продају природних ресурса – стога се види да је његов модел прилично циљано грађен у правцу демократизације подручја богатих природним ресурсима, што су данас најчешће земље Блиског истока или Африке.⁴⁷

Основни мотив Погеа јесте разрачунавање са овим противницима демократије у свим фазама: од питања како их третирати након обарања са власти до питања мера за њихову изолацију док су на позицијама управе. Поге се залаже за најоштрије могуће кажњавање ових ауторитараца када оду са власти, али тврди да би из тактичких разлога требало ширити информацију да ће свако мирно одступање са власти без крвопролића бити награђено блажим поступком.⁴⁸

Међутим Погеа много више занима гледање унапред. Он се пита шта би постојеће демократске владе могле да ураде да осигурају демократију и да обесхрабре недемократско освајање и вршење власти у будућности. Не занимају га како каже толико мере које би пуч учиниле тежим, већ мере „које би чак и успешан пуч учиниле мање лукративним.“⁴⁹ Прва таква мера је стварање неке врсте институције која би на ме-

46 Pogge, 2000, стр. 25.

47 Као што сам напоменуо многе од мера које он и колеге предлажу коју годину касније видимо у пракси. САД су посебно у последњих неколико година фокусиране на ширење демократског арапског пролећа и на сузбијање ширења кинеске економске експанзије у Африци.

48 Читалац такође може да препозна овај метод у пракси када се сети да су посебно брутално кажњавани они лидери који су се оружаном борили до краја као што су Хусеин и Гадафи. С друге стране чини се да и они други нису баш најбоље пролазили јер би били предати судовима и по правилу изложени дуготрајном мрцварењу и смрти у болницама итд. Но у сваком случају прави се јасна разлика између бруталног перформанса за некооперативне и ипак цивилизованог одстрањивања за оне који су у неком тренутку одлучили да без крви предају власт.

49 Исто, стр. 26.

ђународном нивоу имала улогу аналогну полицији у појединачној држави и коју би демократска влада могла да ауторизује уколико се нађе под претњом неког домаћег предатора.⁵⁰ Поге нас обавештава да је неколико водећих америчких политиколога добровољно радило за УН развијајући ову племениту улогу. Они су предложили уговоре путем којих би мале кариписке државе претходно одобриле војне интервенције против себе у случају да будућа влада значајно угрози демократске принципе (Том Фарер) или људска права (Стенли Хофман). Напоменимо узгред да се из позиције класичне политичке теорије свако позивање стране силе да интервенише у унутрашњу политику сматра актом националне издаје.

Поге признаје да ово није баш атрактивна идеја, посебно у форми када се такви уговори склапају са САД. Али сматра да се идеја може поправити ако би се такав уговор склапао са УН уз прецизирање услова када се он може активирати као и прецизирање о томе ко и када одлучује да до тога дође.

Он затим прелази на мекше мере овог типа. Следећи предлог је доношење уставног амандмана који прецизира да евентуални будући дугови које створи ауторитарна власт не смеју да се исплаћују из јавних прихода. Поге признаје да је у прошлости влада САД највише бринула да такве земље уредно враћају кредите без обзира на то какво је уређење у њима. Међутим он сматра да би се нешто радикално променило кад би се такви амандмани усвајали и кад би такве државе захтевале од влада САД и других ОЕЦД земаља да се обавежу да ће га поштовати.⁵¹

50 А ко би и на основу којих критеријума одређивао да ли је нпр. владавина Слободана Милошевића била демократска или предаторска? За исте западне актере она је 1995 и 1996 била демократска а 1999 предаторска. Овај пример добро показује како би у пракси ова „племенита“ идеја функционисала као арбитарни критеријум за легализацију интервенције у државама где су на власти некооперативни режими. У пракси то се догодило и Бен Алију, и Мубараку и Гадафију.

51 Упоредите ово његово залагање за метод којим се банке и владе најбогатих земаља постичу да се одричу једног од економски и политички најважнијих оруђа глобалне доминације и зараде – позајмљивања новца, са суштином светског финансијског и политичког система у коме је кредит основа владавине и практиковања моћи. Штавише по правилу су ауторитарне државе због краће процедуре доношења одука солвентније и ефикасније за обављање таквих послова.

Постоји каже Поге могућност да демократске владе великих земаља ипак то не прихвате. Њихов контрааргумент које он узима као озбиљан, тврдио би да онда и ауторитарне владе не би враћале дугове демократских претходника па би тиме и њихова позиција на светском финансијском тржишту била угроженија. Но, ето решења и за тај проблем. Формирало би се међународни *Фонд за осигурање демократских позајмица* који би у случају да ауторитарне државе одбију да плаћају дугове претходних демократских влада могао да сервисира тај дуг све док се не воспостави демократија. Тај фонд би заједно финансирала сва демократска друштва.⁵² Она би директно била бенефитори од те идеје у смислу да би се смањили трошкови који настају због ратова, грађанских ратова и проблема људских права, као и због прихватања избеглица и хуманитарних интервенција.

Поге прихвата могућност да САД ипак не би усвојиле такву идеју. Но у сваком случају сматра да би предложени уставни амандман знатно умањио могућност будућих ауторитараца да налазе фондове за своје богаћење (као да је то једини могући циљ ауторитарне власти) и за утврђење своје власти.

После свега, он на крају закључује да су највеће препреке за реализацију оваквих мера политичке јер и ауторитарни владари и развијена потрошачка друштва имају заједнички интерес за блокирање реформи које би шириле изгледе за демократију у развијеним земљама.⁵³ Дакле након све ове нормативно-утопијске гимнастике током које се износе предлози који у селективној, инструменталној употреби могу да буду веома опасни и да подривају крхку стабилност међународног поретка, Поге износи реалистичку констатацију која јасно показује практичну нерелевантност свих његових предлога у сврху истинске демократизације и појединачних земаља и међународних односа. Ми смо штавише горе видели да су

52 Западне владе наравно не воле много да дају свој новац за такве ствари. Али у случају Гадафија оне су блокирале рачуне легалне либијске владе у иностранству, и тај новац искористиле за финансирање опозиције и наоружавање побуњеника који су на крају уз помоћ армија западних земаља силом обориле режим и успоставиле нову прелазну владу. Врло брзо након тога повео се спор и нових власти са западним земљама око тога ко и под којим условима има право да користи та значајна финансијска средства.

53 Исто, стр. 29.

те земље и њихове елите често највећи противници таквих могућности, а Погеово перманентно легитимисање гажења суверентета, међународног и унутрашњег права и слободе народа да сам одлучује о својој судбини и политичком систему у коме ће да живи, само доприноси погоршању хаоса и кршењу постојећих устаљених правила добре и стабилне владавине и предвидљивих међународних односа.⁵⁴

Misa Djurkovic

*THE QUESTION OF AUTHORITARIANISM IN
CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE:
CRITIQUE OF THOMAS POGGE*

Summary

The article deals with the relationship of democracy and authoritarianism. The reason is obvious appearance of the rise of authoritarian elements in societies that are nominally liberal democracies, which is closely associated with the aftermath of crisis, this time not only being seen as a financial or economic, but as the crisis of Western civilization. On the other hand, this practice is not followed by the proper theoretical research as a mainstream political philosophy and political theory persists within the unquestionable confidence in liberal democracy.

54 Његове „космополитске“ идеје, као врло опасно оруђе подривања стабилности и здравог разума у политици и праву, стижу и до наших крајева добијајући поклонице у новој генерацији политички коректних младих научника који настоје да прате светске трендове. Тако млади филозоф Душко Прелевић лако „излази на крај“ са реализмом у међународним односима о коме евидентно нема ни елементарна сазнања, као ни о теорији ни о историји међународних односа, заступајући погеанску фундаменталистичку космополитску теорију демократије (види Прелевић, 2008, есеј који је иначе награђен као најбољи студентски есеј на једној летњој филозофској школи), док професор права на Универзитету Унион Виолета Беширевић (види Беширевић, 2010) показује како уставни судови могу имати значајну улогу у борби против сиромаштва као механизми судске заштите социјалних и економских права. У преводу, уставни судови не треба да штите и спроводе уставом дефинисани позитивни правни поредак већ да по моделу америчких судава врше његово претумачење у интересу борбе против сиромаштва.

Consequently, the author takes a historical analysis of relations between the two systems problematizing their allegedly apodictic opposition. At the end the ideas of Thomas Pogge as the leading representative of left liberal fundamentalism and democratic interventionism are being exposed and criticized.

Key words: authoritarianism, democracy, political philosophy, Thomas Pogge.

Литература

- Aristotel, (1988), *Politika*, Globus, Zagreb
- Беширевић, В., (2010), „Да ли је смањење сиромаштва задатак уставних судова?“, *Страни правни живот*, бр. 1, 2010, стр. 31-58, Београд
- Gowan, P., (2000), *The New Liberal Cosmopolitanism*, IWM working paper 2/2000, Vienna
- Ђурић, В., (2008), *Путинизам: историја - теорија – пракса*, Институт за политичке студије, Београд
- Бурковић, М., (2005), *Капитализам, либерализам, држава*, Филип Вишњић, Београд
- Кинзер, С., (2005), *Сви шахови људи*, Самиздат Б92, Београд
- Kropotkin, P., (2010), *Mutual Aid: A Factor of Evolution*, Forgotten books
- Linz, J, (1991), “Autoritarismo”, у Guisepppe Bedeschi (ed.), *Enciclopedia delle Scienze Sociali*, Istituto della enciclopedia italiana, Roma
- Лок, Џ., (1978), *Две расправе о влади*, Младост, Београд.
- Michels, R., (1990), *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji: istraživanje o oligarhijskim tendencijama u životu skupina*, Informator, Zagreb
- Миршајмер, Џ., (2009), *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Београд
- Neumann, F., (1974), *Demokratska i autoritarna država: studije o političkoj i pravnoj teoriji*, Naprijed, Zagreb
- Окара, А., (2007), “Sovereign Democracy: A New Russian Idea Or a PR project?”, *Russia in Global Affairs*, vol. V, no. 3, July – September, 8-20,
- Orban, V., (2011), “The Year of European Renewal”, *Hungarian Review*, vol. II, no. 1, str. 5 - 11.

- Пог, Т., (1999), „Транзиција ка демократији“, *Филозофски годишњак*, бр. 12, стр. 194-205.
- Пог, Т., (2000), „Превентивне хуманитарне интервенције“, *Филозофски годишњак*, бр. 13, стр. 235-244.
- Pogge, T., (1992), “An Institutional Approach to Humanitarian Intervention”, *Public Affairs Quarterly* 6/1 (January 1992), 89–103.
- Pogge, T., (1992), “Cosmopolitanism and Sovereignty”, *Ethics*, 103/1 (October 1992), 48–75.
- Pogge, T., (2000), “Transition to Democracy”, *Peace Review*, 12/1 (March 2000), 23–30.
- Pogge, T., (2001), “Achieving Democracy”, *Ethics and International Affairs*, 15/1, 3–23.
- Попер, К., (1993), *Отворено друштво и његови непријатељи*, БИГЗ, Београд
- Попић, Т., (2009), „Ролсова и Погеова концепција ‘права народа’ – упоредна анализа“, *Нова српска политичка мисао*, вол. 17, бр 1-2, стр. 85-125.
- Прелевић, Д., (2008), „Идеја класичног космополитизма – аргументи у прилог светске владе“, *Филозофија и друштво*, вол. 19, бр. 2, стр. 161-189.
- Preobraženski, E., (1983), *Nova ekonomika*, Cekade, Zagreb
- Prudon, P., (1982), *Što je vlasništvo i drugi spisi*, Globus, Zagreb
- Smith, M., (2006), *Sovereign democracy: the ideology of Yedinaya Rossiya*, Defence Academy of the United Kingdom, Conflict Studies Research Centre
- Сурков, В., (2006), *Национализација будућег*, http://rumol.ru/files/library/articles/future/nacionalizacia_budushego.pdf, приступљено 10. 02. 2012.
- Шмит, К., (2001), *Норма и одлука: Карл Шмит и његови критичари*, Филип Вишњић, Београд
- Шумпетер, Ј., (1998), *Капитализам, социјализам и демократија*, Плато, Београд
- Тод, Е., (2006), *После империје*, Паидеиа, Београд
- Cortes, D., (1849), *Discurso sobre la dictatura*, http://es.wikisource.org/wiki/Discurso_sobre_la_dictadura, приступљено 11. 2. 2012.

Cortes, D., (1979), *Ensayo sobre el catolicismo, el liberalismo y el socialismo*, Arno Press, New York, репринт оригиналног издања из 1851.

Овај рад је примљен 12. јула 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 24. августа 2012. године.